

DENKEN OVER RUSLAND

EUROPESE BESCHOUWINGEN OVER DE GROTE HERVORMINGEN, 1861-1881

Proefschrift

ter verkrijging van
de graad van Doctor aan de Universiteit Leiden,
op gezag van Rector Magnificus prof. mr. P.F. van der Heijden,
volgens besluit van het College voor Promoties
te verdedigen op donderdag 4 december 2008
klokke 16.15 uur

door

Johan Hendrik Caspar Kern
geboren te Leiden
in 1960

Promotiecommissie

Promotor: Mw. prof. dr. M.E.H.N. Mout
Copromotor: Mw. dr. C. Musterd
Referent: Prof. dr. B. Naarden (Universiteit van Amsterdam)
Overige leden: Dr. O.F. Boele
Prof. dr. H.W. van den Doel
Prof. dr. H. Renner (Rijksuniversiteit Groningen)

DENKEN OVER RUSLAND

**EUROPESE BESCHOUWINGEN OVER DE
GROTE HERVORMINGEN, 1861-1881**

HENK KERN

Pegasus Oost-Europese Studies 15
Uitgeverij Pegasus, Amsterdam 2008

PEGASUS OOST-EUROPESE STUDIES is een serie studies op het gebied van de Oost-Europese taalkunde, letterkunde, cultuurkunde en geschiedenis onder redactie van:
prof. dr. Raymond Detrez (Universiteit van Gent)
dr. Wim Honselaar (Universiteit van Amsterdam)
prof. dr. Thomas Langerak (Universiteit van Gent)
prof. dr. Willem Weststeijn (Universiteit van Amsterdam)

Redactieadres:
Uitgeverij Pegasus
Postbus 11470
1001 GL Amsterdam
Nederland
E-mail: POES@pegasusboek.nl

© Copyright 2008 Uitgeverij Pegasus, Amsterdam
www.pegasusboek.nl

ISBN 978 90 6143 336 1/ NUR 680
ISSN 1572-0683
Bandontwerp en vormgeving MV Levievandermeer
Druk en afwerking Koninklijke Wöhrmann bv

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16B Auteurswet 1912 j° het besluit van 20 juni 1974, St.b. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, St.b. 471 en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht (Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp). Voor het overnemen van (een) gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912), dient men zich tot de uitgever te wenden.

Ondanks alle aan de samenstelling van de tekst bestede zorg, kan noch de redactie noch de uitgever aansprakelijkheid aanvaarden voor eventuele schade, die zou kunnen voortvloeien uit enige fout, die in deze uitgave zou kunnen voorkomen.

All rights reserved. No part of this book may be reproduced, stored in a database or retrieval system, or published, in any form or in any way, electronically, mechanically, by print, photoprint, microfilm or any other means without prior written permission from the publisher.

INHOUDSOPGAVE

Inleiding		1
Hoofdstuk	1. De staat: autocratie en hervorming	13
	1.1 De Tsaar-Bevrijder	14
	1.2. Het lokaal zelfbestuur	60
	1.3 De rechtspraak	84
	1.4 Slot: <i>vlast</i> en <i>tsjin</i>	109
Hoofdstuk	2. De samenleving: heren en <i>narod</i>	125
	2.1 De boerengemeenschap	143
	2.2 De Russisch Orthodoxe Kerk	193
	2.3 De Russische adel	239
	2.4 Slot: de twee Ruslanden	258
Hoofdstuk	3. Het midden: geest en goed	261
	3.1 De stedelingen	266
	3.2 De opgeleide klasse	288
	3.3 De radicale intelligentsia	332
	3.4 Slot: het vacante middenveld	369
Conclusie		373
Lijst van geraadpleegde werken		379
	I Primaire gedrukte bronnen	379
	II Secundaire literatuur	382
Register		387
Summary		391
Curriculum Vitae		395

AAN DE NAGEDACHTENIS VAN PIET DE BUCK (1931-1999)